

El servei a la comunitat com a pedagogia L'experiència d'una generació de joves del Centre Obert d'Adsis al Carmel

Josep M. Puig Rovira¹

Introducció

A vegades és aclaridor explicar els objectius i el procés d'un treball abans d'entrar a l'exposició dels resultats. Això és el que faré a continuació. Aquest escrit forma part d'una recerca pensada per descriure bones pràctiques d'aprenentatge servei. És a dir, un tipus de proposta educativa que combina processos d'aprenentatge i de servei a la comunitat en un sol projecte ben articulat. Es buscaven experiències que, tot i no usar aquest nom, presentessin bona part de les característiques que defineixen el concepte esmentat. Per tant, vàrem iniciar la recerca amb la voluntat de detectar, obtenir informació i descriure activitats reeixides d'aprenentatge servei.

Quan ens vam apropar a la tasca que impulsa el Centre Obert d'Adsis al Carmel i, en concret, al procés de realització per part dels nois i les noies que el freqüenten d'un curt —*Mirades extrañas*—, volíem identificar un bon exemple d'aprenentatge servei. La realitat va ser més generosa. Per una banda, ens vam trobar amb una experiència puntual propera a aquesta metodologia pedagògica, però també amb un procés continuat d'aprenentatge servei: no ens trobem davant d'una acció puntual, sinó d'un conjunt d'accions habituals en les quals el servei a la comunitat i l'aprenentatge s'han convertit en un dinamisme pedagògic central de la tasca que realitza el Centre Obert.

D'altra banda, ha resultat impossible parlar únicament d'aprenentatge servei i no fer referència al conjunt d'elements pedagògics que completen la proposta formativa del Centre Obert. És per això que hem acabat referint-nos a una *pedagogia de la relació, dels projectes de servei i de la reflexió* per tal d'englobar de manera comprensiva el bagatge pedagògic que Adsis ha desplegat en l'experiència del Carmel. Malgrat que aquest escrit inicialment volgués descriure una pràctica d'aprenentatge servei, acabarà tractant d'un ampli sistema de dinamismes formatius que en el seu conjunt defineixen la pedagogia d'Adsis al Carmel.

Dues paraules sobre metodologia. Com que bona part del que volíem explicar ja havia succeït i, per tant, no ho podíem observar directament, vam decidir centrar la recerca en l'estudi de documents, en alguna visita al Centre Obert i, sobretot, en nombroses sessions d'entrevista amb dues persones que van participar directament en l'experiència. De l'anàlisi i l'ordenació de la informació obtinguda per aquests mitjans, se'n deriva aquest article. Per tant, cal reconèixer un doble mèrit a Montse Sánchez i Daniel Juan, les dues persones amb qui hem mantingut entrevistes informatives i debats. Primer, el mèrit

¹ Josep Maria Puig és membre del Grup de Recerca en Educació Moral de la Universitat de Barcelona i catedràtic del Departament de Teoria i Història de la Facultat de Pedagogia de la mateixa universitat (joseppuig@ub.edu). Per a més informació sobre Adsis, podeu contactar amb Daniel Juan, director de la Fundació Adsis del Carmel (carmel@fundacionadsis.org)

d'haver participat com a educadors en l'experiència. I segon, el mèrit d'haver-la explicat amb detall i amb un elevat nivell de reflexió i consciència pedagògica. Per tant, els devem molt: l'article hauria estat del tot impossible sense la seva col·laboració. I també sense l'ajuda de Xus Martín, que va participar en totes les sessions i en posteriors treballs de reflexió a partir de la informació obtinguda.

Finalment, cal dir que l'article s'ha estructurat en dues parts: la primera descriu l'experiència d'un grup de joves del Centre Obert d'Adsis al Carmel durant un període d'uns cinc anys, i la segona presenta els dinàmismes pedagògics que hem detectat en l'experiència i que poden donar pistes per replicar-la en altres situacions.

L'experiència d'un grup de joves del Centre Obert d'Adsis al Carmel

«Nuestras cuestras»

Per presentar el Carmel s'hauria de parlar d'una infinitat d'aspectes i realitats. En aquest escrit resulta una tasca inabastable i poc apropiada. Ens limitarem a un detall tòpic però revelador: els pendents. Els joves que han participat en l'experiència veuen clar que els carrers empinats són una dificultat per a tothom, però alhora també estimen el que anomenen «*nuestras cuestras*». Se les han fet seves, són part de la identitat del barri i de cadascun dels seus habitants. El Carmel és això: un barri dur que ha lluitat i lluita amb orgull per millorar.

La història urbana del turó del Carmel comença amb la construcció de les primeres torres l'any 1875. Més tard, l'arribada de la immigració en modificarà completament la fesomia: amb les allaus migratòries del vint-i-nou i dels cinquanta apareixen els primeres nuclis densament edificats, primer barraques i després cases de planta i pis. Als seixanta es comencen a construir blocs que tornen a modificar a fons el perfil del barri. Amb la democràcia s'han fet canvis positius i de relleu, però no s'ha esborrat una sensació típica del barri: ser invisibles i anar sempre escassos de recursos. El Carmel es veu des de bona part de la ciutat de Barcelona, però els veïns se senten oblidats pels seus conciutadans, excepte quan una desgràcia fa corre tothom i els resitua en el mapa.

El Carmel ha estat un barri d'immigració, habitat per una població treballadora de pocs ingressos que ha lluitat per millorar les condicions de vida. Avui encara és un dels barris amb menys activitat i disponibilitat econòmica. La situació és agredolça: s'ha avançat en diferents aspectes, però no sembla haver-se reduït la distància amb les zones més afortunades de la ciutat. I els problemes, com ja sabem, sempre van a parar als llocs més dèbils. Tampoc no podem fer aquí una anàlisi de totes les limitacions del barri, únicament esmentar l'aspecte que més ens preocupa amb relació a aquest escrit: la presència d'un grup nombrós de joves marcats pel fracàs escolar i les dificultats per trobar camins d'inserció laboral. Un horitzó vital que aboca a la desmoralització i sovint posa els joves en situació de perill.

Joves en risc

L'experiència del Centre Obert d'Adsis al Carmel pretén inocular esperança a uns joves que estan en situació de risc. Què és un jove en risc? Doncs una persona que, com la majoria dels joves, té un grapat de disposicions personals que podrien obrir-lo als altres i

al futur, però que ha quedat bloquejat a causa de certes experiències negatives. Com a conseqüència d'aquesta aturada en l'expansió personal, es generen dificultats que poden conduir a comportaments antisocials.

No es pot entendre què és un jove en risc si no se'l veu com una persona que ha tingut i té un conjunt de capacitats personals a la seva disposició. Mai ningú no té totes les possibilitats de desenvolupament personal a les seves mans, però tothom en té una part que normalment és suficient per viure una vida reeixida. Aquesta és just la situació dels joves en risc. Tenen, encara que potser malmeses, capacitats suficients per desenvolupar una vida feliç. No són joves amb dificultats insalvables, són joves capaços de mostrar totes les seves virtuts tan aviat com ho puguin fer. No ho podran fer, però, si abans no es curen del que els ha pertorbat: de la ferida que han rebut i ha bloquejat el seu desenvolupament normal.

Els joves en risc han rebut una agressió de l'entorn que els ha ferit. No hi ha una única manera de ser agredit, acostuma a ser el resultat d'un conjunt de circumstàncies adverses que es manifesten en l'aparició de problemes a l'escola i a la família. La immensa majoria dels nois i les noies en risc acaben tenint una mala experiència escolar. Una experiència de fracàs en els estudis que es concreta en avorriment escolar, pèrdua de sentit de l'aprenentatge i, per damunt de tot, inoculació d'una idea destructora: no saps res i no vals per res. El procés de descomposició de l'autoestima es tanca quan finalment els joves s'arriben a creure el que els han dit amb tanta insistència.

La segona cara de la ferida té a veure amb les enormes dificultats que tenen per viure processos de relació positiva amb els adults. Per motius obvis, difícilment ho aconsegueixen amb els adults de l'escola, i també tenen dificultats per aconseguir-ho a l'interior de la família, per motius més variats. A vegades per les dificultats dels pares per esdevenir referents quan també a ells tot els va en contra, a vegades per pura dimissió de la funció educadora, i a vegades per confusió en el tipus d'intervenció que requereixen els seus fills. Per motius variats, les famílies han perdut la funció referencial que l'educació dels fills demana. D'aquest fet se'n deriva una doble realitat: la inexistència d'adults que puguin transmetre normes i valors basant-se en el respecte que els joves els tenen i, en segon lloc, el sentiment dels joves que ningú no es preocupa gaire d'ells i a la fi que ningú no se'ls estima. Aquesta ferida pot ser incurable.

No treure's de sobre el malestar, agafar por, quedar insensible o hipersensible són algunes de les reaccions més normals d'una persona agredida. I en molt bona mesura tot això és el que passa als joves ferits. Queden bloquejats i es trenca la manifestació normal de les seves capacitats. És com si els haguessin robat l'empenta, els hagués colonitzat la desmoralització, el fatalisme i la resignació. Per ser més concrets, perden capacitats bàsiques com ara: l'obertura als altres, l'esperança en el futur i la disposició a reflexió crítica. Es tanquen sobre ells mateixos sense mirar-se, empetiteixen cada vegada més el seu món sense qüestionar-lo, es reclouen en un petit espai que els dona alguna seguretat i perden tota voluntat d'imaginar i projectar. De fet, deixen de veure el futur com una categoria vital. Amb duresa extrema s'ha dit que estan cecs, tancats i sense esperança. I malgrat tot, quan poden, expressen afecte i positivisme.

Quan es produeix una ferida que reclou i limita la mirada, es genera una variada gamma de conseqüències negatives. A continuació citarem alguns dels trets més habituals que manifesten els joves en risc. En primer lloc, tenen dificultats per reconèixer els altres i les seves necessitats, i sovint manifesten una actitud marcadament egocèntrica. Alhora, donen mostres d'una notable inseguretat, de por de no ser capaços de sortir-se amb èxit de certs reptes, d'una gran vergonya i un notable pànic quan s'han d'enfrontar a qualsevol situació que no controlen del tot. Amb relació a aquesta actitud, tenen tendència a sortir poc del barri, a limitar l'espai de vida, a no arriscar-se a conèixer res de nou. Però al barri tampoc no mantenen una relació fluida amb la resta de veïns o amb les entitats socials més significatives. De fet, se senten enfrontats a tot, estrangers a l'interior del seu propi territori. A causa d'aquest fet, generen una forta vinculació amb el grup de companys amb qui es relacionen. Es tracta d'una relació amb col·legues, una relació amb el grup que els dona seguretat, però que també exerceix una enorme pressió sobre els

seus comportaments i actituds. Per tant, poques amistats personals, forta vinculació a la colla de coneguts i notable relació de pressió i dependència amb relació al grup. Tot plegat, una situació que limita l'autonomia i les possibilitats de construir una vida més oberta i esperançada. Finalment, són nois que han interioritzat plenament que no valen i no saben res, i exerceixen amb passió aquest rol de menyspreu pel coneixement. No volen saber, no mostren interès, i acaben per no dominar el llenguatge i no entendre els fenòmens més quotidians que passen al seu voltant. Aquest seguit de dificultats reforça el tancament i la manca d'horitzons que trobàvem en el seu origen i, de fet, mantenen viva la ferida que va desencadenar tot el procés de bloqueig i destrucció personal.

Davant d'aquesta situació, l'experiència que presentarem ha volgut crear unes condicions educatives que mirin de curar la ferida tot reconstruint l'autoestima, la relació positiva amb els adults, l'obertura als altres i el sentiment de tenir futur.

El Centre Obert d'Adsis al Carmel

El Centre Obert forma part del Projecte de promoció i prevenció per adolescents i joves que Adsis impulsa al barri del Carmel. Es tracta d'un projecte que consta de diferents accions: la Unitat d'Escolarització Compartida, que acull durant una part de la jornada escolar joves amb dificultats d'adaptació al règim convencional del centres educatius de secundària; el Centre Obert, una oferta multidimensional que descriurem a continuació, i els Serveis d'Inserció Laboral, una iniciativa que busca l'orientació personal, la formació professional i l'ajuda per entrar al món del treball. Les tres accions que formen el conjunt del projecte tenen com a finalitats el desenvolupament personal, la lluita contra la marginació i la promoció laboral dels joves.

El Centre Obert és un espai educatiu pensat per assolir aquestes finalitats amb joves en risc d'entre dotze i una mica més de vint anys. Ho fa seguint dues línies de treball: la formació a través del temps de lleure i la formació de competències que facilitin la futura integració laboral. Aquestes línies incideixen en les dues àrees clau de la vida dels joves: l'oci i el treball.

El Centre obre cada tarda de cinc a nou, a vegades alguns joves hi assisteixen al matí a tallers de formació laboral, i els caps de setmana s'hi fan activitats de lleure. Els nois i les noies participen lliurement en el nombre de sessions que decideixen, entre un mínim que s'ha de determinar i el màxim possible. Pel que fa a la seva proposta formativa, el Centre Obert ofereix activitats de reforç escolar, tallers i propostes lúdiques, i també formació laboral per a tots aquells casos que es considerin convenients.

El reforç escolar està pensat per evitar que els nois i les noies abandonin el sistema educatiu. Per tant, es tracta d'oferir-los aquells suports que els facin falta per aprofitar millor l'escolaritat. I fer-ho d'acord amb les necessitats que cada un d'ells va mostrant. No es tracta tant de muntar un servei estàndard, com de donar resposta a les dificultats que presenta cada persona. El més habitual, però, és donar-los suport per obtenir el graduat o reforçar l'aprenentatge d'alguna matèria concreta. En molts casos, es tracta d'acompanyar en l'estudi: des d'ensenyar a estudiar i ajudar a assolir hàbits, a mantenir contacte amb el professorat dels instituts, fins a interessar-se pels seus resultats i felicitar-los sempre que ho mereixin.

Els tallers pretenen oferir als nois i les noies la possibilitats d'experimentar habilitats personals que sovint no tenen ocasió de desenvolupar. També es vol ampliar el ventall dels estímuls que reben i contribuir a crear aficions que puguin divertir-los i fer-los madurar. Finalment, volen ser una experiència que els prepari en hàbits apropiats per situacions vitals variades. Hàbits com la puntualitat, la responsabilitat, l'ordre, la neteja, el treball amb els companys i altres disposicions que els ajudaran en els àmbits personal i professional. Els tallers poden variar segons diverses circumstàncies. Alguns dels que ja s'han realitzat són els de cuina, fotografia, fusta, informàtica, percussió, guitarra, fusta, imatge personal i altres.

Les propostes lúdiques són el nivell zero a partir del qual bastir la relació educativa entre els educadors i els joves. Són una bona oportunitat per iniciar el coneixement mutu i establir vincles de reconeixement personal que permetin una acció educativa més intensa. Però, d'altra banda, són també un pont entre el carrer i les activitats més directament formatives que proposa el Centre. Els nois i les noies s'hi poden acostar atrets per l'oportunitat de jugar a futbolí, ping-pong o jocs de taula, hi poden trobar un espai de relació amb iguals que els sigui satisfactori i, finalment, es poden implicar en activitats lúdiques més organitzades, des d'excursions a gimcanes o jocs de rol. Més endavant, sense deixar de gaudir de les activitats lúdiques ni perdre l'espai com a lloc de trobada i relació, podran implicar-se en les activitats de reforç i els tallers.

Finalment, no es pot perdre de vista que totes les ofertes del Centre Obert estan orientades a aprofitar el temps lliure actual dels nois i les noies com a element educatiu i, sobretot, obrir-los tantes portes com sigui possible amb vista a la seva futura inserció laboral. Reforç, tallers i activitats lúdiques estan pensats per desenvolupar aquelles capacitats personals i professionals que els permetran buscar feina amb garanties d'èxit.

Educadors i educadores per reconstruir una relació d'afecte

A banda de les ofertes d'activitat que ofereix el Centre, la feina educativa essencial la porta a terme l'equip d'educadors i educadores que treballen amb els joves. Bona part dels dinamismes formatius que es posen en joc es basen en la seva manera de procedir. I d'entre les diferents qualitats que exhibeixen, una de les més destacables és la capacitat d'establir llaços d'afecte amb els nois i les noies. Una actitud del tot essencial per dur a terme la tasca educativa que tenen entre mans.

Una de les claus pedagògiques de l'experiència que analitzem està en el procés d'ajudar els joves a reconstruir una relació correcta amb els adults i, anant encara més enllà, a reconstruir els vincles d'afecte i confiança que habilitin les dues parts per mantenir una relació recíproca d'influència reflexiva. Per arribar a aquest punt fa falta seguir un procés que comença amb l'acollida incondicional dels joves, acceptant-los tal com vénen i des de la situació que se'ns acostin, treballant amb el que són capaços de fer i mirant més les possibilitats futures que no pas les càrregues del passat. Parlem d'acollida per referir-nos al moment inicial, però també per assenyalar l'acceptació permanent que manifesten els educadors per als joves. Acceptació, però, que no vol dir absència de normes i límits. En aquest primer moment es fixen totes aquelles normes que l'equip considera essencials per a la convivència al centre i per al procés educatiu correcte de cada persona. L'acollida, l'acceptació i els límits ens acaben portant fins a les portes de la creació dels vincles d'afecte i confiança. Els joves s'han de sentir valorats, estimats, reconeguts, escoltats, atesos, importants per als educadors. Si aquesta experiència positiva es fa permanent, s'aconsegueix crear confiança i afecte, i quan s'han creat aquest llaços estem en plena disposició d'educar. És a dir, d'influir sense imposar, d'ajudar sense obligar, de suggerir sense atabalar, d'indicar sense prendre llibertat, i també de manar i enfadar-se quan sigui necessari sense per això trencar la bona relació. Confiança i afecte permeten el seguiment educatiu, permeten acompanyar els passos que es faran.

Resumint el que hem dit fins ara, podem dir que el Centre Obert és una oferta de serveis educatius —reforç, tallers i propostes lúdiques— i una oportunitat de reconstruir la relació positiva amb els adults que en són responsables. A partir d'aquesta base és possible desenvolupar un procés educatiu que no sempre serà igual. A continuació veurem el cas del grup de nois i noies que es movien pel Centre Obert entorn de l'any 2000.

La generació del 2000

La formació dels grups és un dels aspectes de l'acció educativa que configura fortament la personalitat del Centre Obert. En principi, tot l'equip de monitors treballa amb tots els nois i noies, tot i que cada jove té un tutor individual amb qui acorda un projecte educatiu personal i en fa el seguiment. Això significa que no es formen grups preestablerts

amb monitors assignats, sinó que s'impulsa la formació de grups a partir de la implicació en els projectes i de l'acció d'apropament i consolidació dels educadors. Quan apareix un grup, normalment dels més grans, algun monitor en particular n'assumeix l'acompanyament i la primera responsabilitat de l'acció educativa. Això és justament el que va passar amb el grup de joves que protagonitza l'experiència que presentem.

Hem donat el nom de *Generació del 2000* al grup de joves més grans del Centre Obert que durant aquest any inicien un procés que els acabarà convertint en un veritable grup d'amics amb personalitat i força per tirar endavant tasques col·lectives. Una generació o un grup que, amb totes les altes i baixes naturals, tindrà una vida activa durant uns quatre o cinc anys. A partir d'aquest moment, el grup anirà desapareixent en la mesura que cada un dels seus membres prendrà camins nous.

Com ja hem dit, el Centre no distribueix els nois i les noies en grups prefixats, ni els encarrega a un sol monitor, sinó que promou la formació de grups i només en aquest recorregut els assigna un educador. És a dir, dóna molta importància al procés de creació del grup com a dinamisme que proporciona oportunitats formatives a cada persona i modela la manera de ser del mateix grup. Fer un grup és ja un aprenentatge del que significa relacionar-se amb els altres, travar llaços d'afecte, cooperar i començar a escriure una història comuna com a col·lectiu.

Però si els educadors no creen els grups, què fan per promoure'n l'aparició? I, de manera més concreta, quins fets van catalitzar la gestació del grup que hem anomenat *Generació del 2000*? Aquesta generació apareix perquè un conjunt de nois i noies d'entre quinze i setze anys freqüenten el Centre Obert i participen de les activitats habituals que s'hi programen. Són un cert nombre de joves que assíduament es troben al Centre i poden connectar-se i establir relacions d'amistat. La primera condició perquè es creï un grup és l'existència d'un marc que faciliti les relacions interpersonals: sense relació no hi ha grup.

Però només a partir de la relació tampoc no s'arribarà a crear un grup plenament formatiu. Perquè un grup quallí és necessari que pugui emprendre la realització d'activitats i, a la fi, que s'embarqui en un projecte que el grup condueixi amb la màxima autonomia: que esdevingui un grup subjecte. Els grups es fan i adquireixen tota la seva força educativa quan s'impliquen en alguna tasca que els dóna sentit col·lectiu. El projecte que tiren endavant es converteix en catalitzador del grup; és a dir, d'un grup disposat a participar amb autonomia en la realització de la tasca que es proposi, que sigui capaç de fer-ho a plena llum i amb total visibilitat i, per tant, amb la possibilitat d'obtenir reconeixement públic. Les bandes juvenils solen ser grups–subjectes sense reconeixement social, com és obvi. Aquest va ser el procés que van viure els joves de la *Generació del 2000*. A partir de la base relacional que aportava la vida quotidiana al Centre Obert, va ser possible emprendre algunes activitats per donar més cohesió al grup, com l'excursió a Núria i, posteriorment, la participació en l'acció comunitària *Visions del Carmel*, fotografiant un aspecte de la vida al barri.

Visions del Carmel

Hem dit que la Generació del 2000 va ser el resultat de la creació de llaços relacionals i de la participació en activitats i projectes. Amb relació a aquesta segona qüestió, va ser destacable la realització d'una foto per presentar a l'exposició *Visions del Carmel* que organitzava el Pla de dinamització de Carmel Amunt.

Per diverses qüestions, la foto va tenir un paper fundacional en el grup. En primer lloc, va ser una oportunitat per treballar en grup: discutir i decidir el contingut de la foto, realitzar la presa de la imatge i presentar-la en públic. En segon lloc, la foto va permetre que el grup s'obris a la col·laboració amb altres entitats de barri, van passar de ser un grup de joves no gaire ben vistos a ser reconeguts com a participants en una activitat comunitària. En tercer lloc, la foto i el seu ús posterior van ser una primera activitat útil a la col·lectivitat. Certament, no encara amb la claredat que es veurà posteriorment amb altres iniciatives, però, amb tot, es pot considerar com un antecedent del que anomenem *pedagogia del servei*. En quart lloc, la foto és també un treball d'autoreflexió del grup i dels seus membres.

La foto està presa des del capdamunt del turó del Carmel, al fons es veu Barcelona i, en primer pla, juntament amb restes de construcció plenes de grafitis, hi apareixen personatges en tres posicions: al mig un xicot en situació pensativa, a la dreta tres persones que representen els perills que el pressionen i a l'altra banda una persona que encarna els amics que no li volen mal. La imatge mostra la tensió en què viu el protagonista. No cal pensar massa per reconèixer que aquesta era la situació de bona part dels membres del grup: vivien dividits entre dues forces que els estiraven. Per altra banda, la foto està feta des d'un espai de llibertat, mostra la distància que hi ha entre el Carmel i Barcelona. Els joves no se senten de Barcelona sinó del Carmel, però el Carmel actua tant d'identitat positiva com d'espai tancat que els limita. Fotografiar va servir per parlar de tots aquests temes. El projecte tenia una cara que mirava el barri i una altra que indagava en la vida dels membres del grup. En tot això va aprofundir poc després el grup durant la realització d'un curt.

Miradas extrañas

El moment més significatiu en el trajecte formatiu dels joves de la *Generació del 2000* va ser la realització d'un curt d'uns vint minuts de durada que els va permetre parlar d'aspectes significatius de les seves vides i col·laborar durant la filmació amb nombroses persones i entitats. La capacitat de cooperació grupal que havien adquirit els va posar en condicions de participar activament en un projecte de gran abast: una activitat educativa més gran o crítica. És a dir, una activitat capaç de marcar un abans i un després en el desenvolupament de la vida del grup i de les persones que hi van intervenir. La *Generació del 2000* va tenir la sort que, en un moment adequat de maduració com a grup, els arribés la possibilitat de participar en una activitat de gran format. Un repte que van saber aprofitar amb èxit, tant pel producte aconseguit com pels resultats formatius assolits.

El curt *Miradas extrañas* va ser el resultat d'un procés de col·laboració institucional a tres bandes. El Pla comunitari Carmel Amunt va produir el curt i es va encarregar, entre altres tasques, de les localitzacions, el servei d'àpats i el reclutament de col·laboradors al barri. El Centre Obert d'Adsis hi va aportar els participants, tant en qualitat d'escriptors del guió, com de protagonistes del curt o encarregats de diferents feines vinculades amb la realització i exhibició del producte. També va ser aportació d'Adsis el treball educatiu amb el grup de joves, l'elaboració i la reflexió de cada un dels temes del curt i l'exigència de rigor durant tot el temps de la filmació. Finalment, Acteon s'encarregà de les tasques tècniques i artístiques de la realització del curt, que va fer amb criteris professionals i a l'hora educatius. El director del curt va estar disposat a dialogar constantment amb els joves participants en l'experiència, escoltant-los i justificant les opcions tècniques que en alguns casos s'havien d'adoptar. Mentre va durar el procés, Elisabeth Ponce, Montse Sánchez i Claudio Zulian, representants de cadascuna de les tres entitats participants, van realitzar les seves respectives tasques en estreta i constant col·laboració. La realització del curt va ser possible gràcies a la relació de partenariat que es va establir entre aquestes entitats.

Però, a més dels aspectes organitzatius, la gènesi del curt s'ha de situar també dins del conjunt d'accions de Carmel Amunt. En aquest cas, contribuint al desenvolupament comunitari del barri a través d'una creació cultural i, sobretot, donant a un grup de joves l'oportunitat de realitzar una tasca de participació cívica i desenvolupament personal que els va resultar apassionant. En aquest sentit, el curt parteix de la voluntat d'aprofundir els arguments tan sols apuntats en la foto que havien fet el curs anterior. La imatge evoca alguns conflictes propers a les seves pròpies vides, i el curt pren aquests conflictes com a base per desenvolupar-los amb més extensió i detall. Per tant, podem dir que l'acció pretén ser una ocasió per a un grup de joves del Carmel de mostrar al conjunt de la comunitat aspectes de la seva pròpia vida, de la visió que tenen de realitats presents al barri i, en definitiva, de tot allò que els és significatiu. Per tant, en la gènesi hi ha una voluntat educativa clara, que s'expressa a través de la realització d'un producte artístic que s'emmarca en les accions de desenvolupament comunitari de Carmel Amunt.

El guió

La primera etapa en la realització del curt va ser la confecció del guió. Un document escrit que pauta les escenes en què es divideix la història, però que sobretot és el resultat d'una infinitat d'hores de reflexió, diàleg i presa de consciència sobre un grapat de temes rellevants per als joves. Un autèntic treball de construcció personal a través de la consideració de qüestions candents, del debat entre iguals i de la constant ajuda en la forma i en el fons de l'educadora. Un moment educatiu fonamental i en bona part invisible.

El procés de redacció del guió, com ja hem dit, partia de la foto que els joves havien realitzar amb anterioritat. Els va servir de punt inicial per repartir-se personatges, definir-los com a bons i dolents, començar a desenvolupar la trama i molt aviat deixar la imatge endarrere per la gran acumulació de novetats que hi van introduir. Amb molt treball, però també molt aviat, el guió ja donava per dues hores de filmació. Un temps del tot inviable que amb l'ajuda del Claudio es va anar reduint i refent d'acord amb criteris de realitat i possibilitat tècnica. Malgrat tot, el debat amb els nois i les noies va ser constant per tal d'aconseguir un curt viable sense desnaturalitzar les idees dels joves.

La història parla de molts temes: d'un deute per drogues, de baralles amb els pares, de les dificultats per trobar feina, d'una fugida de casa, de relacions i parelles, de consum de drogues i alcohol, de violència i fracassos, d'un tipus de vida sense futur, i de totes les que els ambients, les paraules i els paisatges poden arribar a suggerir. Un grapat de temes que surten al curt i que d'un en un van ser debatuts col·lectivament, analitzats, treballats i, finalment, plasmats en el guió. Una feineda entorn de la comprensió de la realitat i de les seves vides. L'obra acaba amb un cop de rajola al cap d'un dels protagonistes: una imatge pessimista en el curt, però que s'ha d'entendre com un esforç per treu-

re's de sobre tot el que fa mal i per trencar amb un tipus de vida que no desitgen. Un curt trist i dur per inocular esperança a la vida real dels protagonistes.

La filmació

Amb el guió fet i polit és possible iniciar el segon moment de la realització del curt: la filmació de les escenes i el muntatge. Malgrat que el guió estigués acabat, això no va evitar que els joves discutissin novament cada escena amb el director, en Claudio. Els enquadraments, el moviment de la càmera, el joc dels actors i moltes altres coses van ser temes constants de debats i negociació. Més enllà de les aportacions tècniques i estètiques, aquest procés va representar un enorme treball educatiu basat en l'anàlisi de les possibilitats, el diàleg tècnic i l'obligació de contrastar el propi punt de vista amb el d'altres persones. Tot plegat un impagable exercici de construcció conjunta d'un producte, de comprensió mútua, de defensa dels propis punts de vista o de cessió en altres casos, de resolució de conflictes i de recerca d'acords. Un treball de col·laboració amb adults que els nois i les noies d'Adsis poques vegades havien tingut l'oportunitat de realitzar.

Abans de la gravació de les escenes, feia falta tenir preparats un seguit de personatges secundaris, emplaçaments i objectes que no depenien únicament dels joves. Va ser necessari emprendre una tasca de recerca de veïns que volguessin contribuir al curt amb la seva participació en algun dels papers, permetent que es gravés a casa seva o en algun local de la seva propietat, o bé aportant alguns elements imprescindibles per a la realització del curt. La relació amb la comunitat va ser intensa i molt fructífera. Novament, i més enllà de l'esplèndida disponibilitat i implicació mostrada, va ser una oportunitat de posar en relació amb una finalitat positiva els veïns del barri amb un grup de joves. Una bona oportunitat de reconeixement mutu.

Com sol passar en les filmacions, la gravació de cada escena requereix una àmplia mobilització de recursos i persones. Un moment perquè tots els joves se sentissin necessaris i amb possibilitats de contribuir, però també per comprovar l'enorme quantitat de recursos que es posaven a disposició de les seves idees. Adonar-se de quanta gent voltava entorn de la seva obra va ser una nova experiència de reconeixement que potser mai abans no havien viscut. El legítim orgull que això provoca és una font d'autoestima del tot necessària en la formació personal. Qui no se sent valorat, no pot valorar-se. El barri i els impulsors de l'experiència, amb l'esforç abocat en la realització del curt, educaven els joves pel sol fet de contribuir a donar llum a una idea seva.

La gravació de les escenes anava precedida de la memorització de les intervencions dels protagonistes i d'una idea clara de les accions que havien de fer, però no es feia un assaig previ i minuciosos de cada presa. El motiu és ben clar, els joves no eren professionals i, per tant, s'havia de buscar més l'espontaneïtat que no pas una adquisició tècnica dels papers que no eren capaços d'assolir. Malgrat tot, moltes escenes es van repetir una infinitat de vegades, fins arribar a uns resultats acceptables. Un treball sovint dur, disciplinat i exigent. Un treball no habitual per a molts dels protagonistes. Però la gravació va ser sobretot un espectacle en ella mateixa, una festa, una efemèride per al barri i una experiència per a cada un dels joves participants difícilment repetible. Aquesta etapa es va tancar en el muntatge del curt, en bona part en mans del seu director, però que també va comptar amb la contribució dels nois i les noies. El producte estava ja acabat i a punt de ser mostrat, el darrer pas de l'experiència.

Estrena i difusió

La difusió del curt en part s'havia programat amb anterioritat, però l'èxit va multiplicar les accions. La primera projecció del curt va ser per a les famílies, per a tots els implicats i per a alguns amics. Un moment emotiu per a tots, però paradoxalment un moment en què l'educadora va passar molta angúnia. Reconeix que va viure amb por l'estrena, no

estava segura que sota la capa dura i trista del curt es percebés la feina educativa que hi havia. El curt no volia exaltar un tipus de conducta gens desitjable, ni acceptar amb passivitat la seva presència en alguns ambients del barri, ni tampoc retratar-la amb un realisme fred i distant, es tractava d'inocular a la ment i el cor dels joves prou forces per no deixar-se empassar per aquestes realitats. Parlar i presentar el que fa mal és la millor manera de prendre'n consciència i vacunar-se. Però, realment s'havia tingut èxit en aquesta feina silenciosa d'educar? Seria prou visible la paradoxa educativa que parlant del que fa patir es construeix una vida millor? Tots els professionals arrossequen el seus riscos i viuen les seves angúnies: la Montse, l'educadora, no en podia ser una excepció.

Després de la presentació del curt a les famílies hi va haver la presentació al barri als locals de la biblioteca i posteriorment un seguit de projeccions lluny dels àmbits més pròxims. El curt es va passar al CCCB —Centre de Cultura Contemporània de Barcelona—, en un dels actes de la Lluna Verda —un fòrum sobre educació en valors—, en diferents exhibicions de curts i, finalment, en nombrosos instituts com a part d'una oferta educativa estable. Com a resultat d'aquesta experiència, el programa *Gran Angular* de TV2 va demanar al grup la seva col·laboració en la realització d'un documental sobre la vida al barri. El resultat va ser *El nostre Carmel*, un treball que mira en positiu el barri i els espais més significatius per als nois i les noies. Tot plegat, un èxit que va ajudar el grup a sentir-se reconegut i a fer-se un lloc normalitzat en la comunitat.

El balanç: aprenentatges i reconeixement

Si per acabar volguéssim fer l'avaluació del que va representar el conjunt d'aquesta experiència, tindriem dificultats per esmentar sense oblit tots els aspectes positius que va desencadenar. Com sol passar amb les activitats complexes, es posen en joc molts aprenentatges —escriure un guió, debatre, organitzar-se, cedir, prendre responsabilitats, assumir tasques tècniques i tants altres—, però a més una activitat complexa també la podem considerar més important o crítica, i això en la mesura que adquireix força transformadora: hi ha activitats que a més de produir aprenentatges canvien els grups i les persones implicades. La realització de *Miradas extrañas* va multiplicar les relacions i els vincles entre els participants, va consolidar el grup, va provocar el reconeixement social d'uns joves normalment poc valorats, els va implantar la sensació que és possible tirar endavant un projecte i els va ajudar a recuperar la capacitat de mirar el futur. A partir del moment que el grup i les persones obtenen reconeixement públic i experimenten el plaer de realitzar un projecte, assoleixen les condicions per fer un nou pas educatiu: usar el servei a la comunitat com un dinamisme pedagògic.

Si mirem les coses amb una mica més de detall, veurem com en aquest moment del desenvolupament de la *Generació del 2000* s'és a punt de tancar un cercle educatiu bàsic: el que vincula reconeixement i servei. El reconeixement que rep una persona impulsa la seva voluntat de servir a la comunitat, però servir a la comunitat aporta dosis noves de reconeixement. Un cercle que lliga i reforça mútuament dos dinatismes educatius essencials: la recepció de reconeixement i la participació en serveis.

Mirem de prop els moments d'aquest llaç educatiu: reconeixement, reforç de disposicions personals i voluntat de servei. El reconeixement és l'acte d'adonar-se i comunicar la valoració positiva que mereix una realització feta pels joves. Quan es produeix un acte de reconeixement, immediatament creixen disposicions personals com l'autoestima, la consideració que ens mereixen els altres i la força per tirar endavant nous projectes de futur. Finalment, la voluntat de servei a la comunitat s'incrementa a mesura que ho fan aquestes disposicions personals. Si creix l'autoestima, l'obertura i l'empenta per tirar endavant projectes, és més bona la disposició a implicar-se amb altres persones en la realització d'una activitat feta en benefici de la comunitat.

Disposició al servei

Qui se sent reconegut està en millor disposició d'oferir la seva ajuda a la comunitat, ho està més que no pas aquells que se senten menystinguts. Per tant, si un grup ha estat àmpliament reconegut per la seva feina reeixida, és més fàcil que se senti motivat a fer una contribució en favor de la comunitat. Però qui participa en un servei solidari no únicament fa una aportació en benefici de la col·lectivitat, sinó que també en treu profit formatiu per a si mateix. El servei solidari és una eina educativa de primera magnitud, i ho és en la mesura que posa en joc valors personals tan bàsics com l'altruisme i la solidaritat. Això és precisament el que van viure els joves de la *Generació del 2000* una vegada acabat el curt i bona part de les conseqüències que se'n van derivar. Conduïts pels seus educadors d'Adsis, van ser capaços d'implicar-se en diferents activitats que tenien un vessant de servei a la comunitat, però la implicació en aquestes activitats els va encaminar cap a una maduresa més gran com a grup i com a persones.

Una activitat habitual d'oci i de servei és la venda de roses per la *diada de Sant Jordi*. És l'única activitat que ja es realitzava anualment abans de la inflexió provocada pel curt *Miradas extrañas*. Malgrat tot, ara s'hi introdueix una variable significativa: els guanys es repartiran, es farà una aportació a un projecte solidari i una altra part es destinarà a fer una sortida. L'activitat comporta un treball organitzatiu notable: repartir-se feines, encarregar i anar a buscar les roses, preparar les taules per vendre-les, tenir cura de les roses i adornar-les, organitzar les parades i els torns, vendre-les, fer els contes i, al final, tornar-ho tot al seu lloc. Una activitat clara i ben delimitada que ocupa cada primavera un lloc al calendari.

La participació en una *fiesta infantil del barri* va ser la primera acció que es va dur a terme poc després del curt. És l'activitat que inaugura la voluntat d'introduir components solidaris en el funcionament habitual de la *Generació del 2000*. La manca de pressupost va obligar els organitzadors de la festa a demanar al grup si volien muntar alguna activitat d'animació infantil. Superant inseguretats i pors, van acceptar organitzar una representació i diferents jocs i gimcanes. Per a molts va ser la primera vegada que feien una cosa pensant només en el fet que altres en gaudissin, també va ser una clara participació en una proposta del barri i una oportunitat per sentir-se importants.

La *campanya de Reis* és una altra de les activitats que s'introdueixen en aquest moment de l'evolució del grup. L'activitat la realitzava habitualment la parròquia, però a partir de l'èxit del curt el rector demana al grup la seva participació en el conjunt del procés. Per tant, els joves s'impliquen en la recepció de les joguines, en la seva classificació per edats, en la disposició en paquets destinats a cada família, i després en el procés de lliurament de les joguines: preparar els camions per al repartiment, disfressar-se i visitar els nens i les nenes. Se solen muntar tants equips de reis i patges com camions es poden aplegar. El conjunt del procés s'organitza amb adults que també col·laboren en la campanya. El lliurament de joguines acaba amb una xocolatada a altes hores de la nit. A banda dels molts aprenentatges que facilita, és una activitat que causa un impacte especial als joves per la reacció que obtenen dels petits que visiten.

El grup participa també en un parell d'accions centrades en la recollida d'aliments i en la seva posterior distribució. La primera, *Donar la llauna*, és una activitat de recollida d'aliments pels mercats i pertot arreu on es puguin trobar persones disposades a donar-ne. La feina principal consisteix a demanar a les botigues i particulars una contribució i en la posterior classificació del que s'ha recollit. L'activitat es complementa amb unes jornades de reflexió i una acció simbòlica de conscienciació que es fa a la Rambla del Carmel. Pel que fa al *Banc d'aliments*, es tracta d'una activitat més regular que consisteix a descarregar un camió de diverses tones de menjar un parell de cops a l'any i en la distribució mensual de lots a les famílies. Els joves participen directament en els dos mo-

ments: buidar el camió i confeccionar i lliurar els lots. La seriositat amb què condueixen l'activitat els educadors, la converteix en un moment adequat per copsar la realitat, fer-ne una lectura crítica i implicar-se en una petita contribució per apaivagar una de les seves pitjors manifestacions.

Una de les darreres propostes que ha iniciat el grup és *Equimercat*, una activitat de comerç just en què els joves col·laboren juntament amb un grup d'adults del Punt Omnia. Es tracta de muntar un servei de venda de productes obert a tothom que en vulgui comprar. Es pretén també fer-ne distribució per diferents botigues del barri i, si fos possible, obrir-ne una en el futur. Una activitat solidària que pot aportar notables ensenyaments comercials i altres menes a tots els que hi participin.

Finalment, amb la voluntat d'oferir als grans del grup la possibilitat de convertir-se en col·laboradors i no únicament en usuaris del Centre Obert, se'ls ha proposat participar en l'organització de les activitats dirigides als més petits, activitats com ara la preparació d'excursions, la realització de tallers, el muntatge de festes i altres accions de suport als monitors. Es tracta d'obrir una via formativa i alhora una via per donar opcions noves als membres més grans d'un grup que arriba a la seva maduresa.

Acció i reflexió

És ben sabut que les millors activitats perden molt del seu valor si no s'acompanyen d'un procés de reflexió que els doni tot el sentit que realment tenen. Fer activitats simplement per fer-les por convertir-se en un activisme buit. La interiorització del millor de cada activitat requereix un espai de reflexió que doni sentit i nom al que s'ha fet, que reconegui les raons que han impulsat a fer-la, que descobreixi els valors que s'han posat en joc. En definitiva, que ajudi els joves a construir una identitat personal d'acord amb el que han realitzat. En cas contrari, quan finalitzi l'activitat es podria haver acabat tot. A més del que han fet, els han de quedar les capacitats i la motivació per repetir-ho. Aquí hi ha la darrera clau de tota experiència educativa: unir acció i reflexió per tal d'apropiar-se del sentit de l'activitat i motivar la seva repetició.

A vegades, però, no és fàcil destinar moments de reflexió al costat de les activitats. Per tant, els educadors del Centre Obert han hagut de trobar mecanismes que els permetessin parlar amb els nois i les noies regularment. Aconseguir-ho és una de les condicions per assolir una veritable acció educativa. En primer lloc, per poder reflexionar i parlar amb els joves és imprescindible haver establert amb ells un vincle d'afecte recíproc que els vinculi amb l'adult i es converteixi en canal comunicatiu. Sense aquesta condició no cal pensar en la possibilitat que de veritat s'obrin i expressin els seus neguits i punts de vista. No hi ha educació sense confiança i sense llaços d'afecte mutu. Aquestes són condicions necessàries però no suficients. Cal trobar els moments i els mecanismes per reflexionar i parlar. Els mitjans més formals, destinar temps específicament a realitzar dinàmiques reflexives i de diàleg, s'ha demostrat que tenen mala acollida i difícil ubicació en la vida quotidiana del Centre Obert. En canvi, està prou comprovat també que els sistemes informals són més profitosos. En concret, les converses que es generen casualment en els llocs d'estar del Centre Obert són freqüents i fàcils d'aprofitar. També ha estat un recurs sortir a prendre alguna cosa i passar llargues estones parlant d'una infinitat de temes. Són oportunitats que té l'educadora per aprofitar comentaris o per introduir en el moment adequat aquelles qüestions que considera rellevants per al grup. Per tant, es pot afirmar que la reflexió ha estat abundant, tot i que vehiculada a través de mitjans informals.

Una generació madura

Els joves de la Generació del 2000 s'han fet grans, han viscut un bon grapat d'experiències que els han format, es nota que han canviat —en part per la vida i en part pel seu pas pel Centre Obert—, són més autònoms, han trobat feina i la mantenen, d'altres estudien amb més ganes, s'han implicat en relacions de parella, alguns han adquirit responsabilitats com a monitors de futbol i d'altres activitats, i tots i totes continuen passant penes i vorejant riscos. Sigui com vulgui, la majoria no s'han deixat arrossegar pels perills que corrien. I, per sobre de tot, s'han obert als altres i poden mirar el futur amb més expectatives. Potser no han esborrat del tot la ferida ni totes les conseqüències que se'n deriven, però ja no impregna del tot la seva manera d'estar i de ser. No són persones ferides sinó persones autònomes.

Per la seva part, el Centre Obert ha culminat la feina formativa amb una generació de joves. Un grup que ha passat per un procés educatiu que recapitularem. La història comença amb l'oferta de serveis educatius del Centre Obert a tots els interessants. Una oferta que va més enllà dels tallers, el reforç i les activitats lúdiques per convertir-se també en un espai de relació. De relació amb uns adults que faran tot el possible per reconstruir llaços de confiança i afecte amb els joves. I de relació entre els iguals per anar teixint amistats i formant un grup capaç d'iniciativa. Fer grup, però, no és únicament una qüestió de relacions, sinó també d'activitats i projectes. Entorn del Centre Obert s'han desenvolupat, primer, un conjunt de propostes que han anat quallant el grup i obrint-lo a l'entorn i, després, una proposta més gran, el curt *Miradas extrañas*, que es va convertir en un veritable punt d'inflexió en tots els ordres formatius. En la mesura que les persones i el grup han rebut reconeixement social, ha estat possible iniciar un nou període d'activitats en les quals el servei a la comunitat s'ha convertit en un element formatiu omnipresent i essencial. Tot plegat els ha fet madurar; és a dir, obrir-se i reconèixer-se actors del seu futur. Si tot això està ben vist, podrà dir-se amb orgull pedagògic que s'ha encertat en el plantejament i s'ha conduït correctament.

Pedagogia de la relació, els projectes de servei i la reflexió

Sistematitzar l'experiència

En les pàgines anteriors hem explicat el procés educatiu seguit per un grup de joves al Centre Obert d'Adsis al Carmel. Ho hem fet barrejant la descripció de fets amb la presentació de reflexions que els mateixos fets ens suggerien. En aquesta segona part, volem sistematitzar els trets pedagògics que defineixen l'experiència que fins ara s'ha descrit i comentat. Es tracta de determinar les línies pedagògiques que han donat forma al treball educatiu realitzat. Per tant, més que trobar elements nous en relació amb el que hem vist en la primera part, hi veureu, en una ràpida definició, l'ordenació i la sistematització de les idees que han inspirat la pràctica pedagògica considerada. Serà una llista de principis i dinamismes que recullen el saber pedagògic que s'ha posat en joc en l'experiència del Centre Obert del Carmel. De fet, es tracta d'un sistema d'idees i dinamismes pedagògics que ben emprats poden inspirar diferents trajectes educatius. No es tracta, per tant, de prescriure una única manera de fer, sinó de trobar les claus pedagògiques per conduir-se en cada situació de la manera més adequada i amb més èxit possible. Les idees que constitueixen el codi intern d'aquesta experiència educativa poden resumir-se en els punts següents.

Per una pedagogia de la relació, els projectes de servei i la reflexió	
Relació	Consolidar una oferta i un marc educatiu
	Construir relacions de confiança entre els adults i els joves
	Formar un grup subjecte visible
Projectes de servei	Impulsar la participació activa
	Preveure activitats i projectes
	Fomentar el servei als altres i a la comunitat
	Treballar per vincular-se a l'entorn
Reflexió	Propiciar ocasions per estar junts i parlar
	Afavorir la immersió i la interiorització de valors

Consolidar una oferta i un marc educatiu

En tot procés llarg i complex resulta positiu comptar amb una proposta bàsica d'activitats i serveis educatius que ofereixin un mínim de possibilitats, assegurin la continuïtat de l'acció formativa i, sobretot, estiguin pensats per assolir els objectius proposats. En el nostre cas, els tallers, les activitats de reforç i l'oferta lúdica del Centre Obert complien amb aquesta condició inicial. Però, a més d'oferta formativa mínima, es tracta de convertir aquest espai en marc de relacions personals i en un àmbit per desenvolupar activitats més complexes. Per tant, cal pensar en un medi educatiu que permeti una oferta educativa bàsica, un marc de relacions i un àmbit per desenvolupar propostes educatives més agosarades.

Construir relacions de confiança entre els adults i els joves

La primera tasca educativa que tenen els educadors en qualsevol situació és construir una bona relació amb els nois i noies. Establir llaços de confiança i afecte és la base per poder desenvolupar una influència que ajudi i faci autònom. Per tant, s'haurà de treballar per acollir de manera incondicional els joves, acceptar-los tal com són, establir amb claredat les normes i els límits, i manifestar-los atenció i reconeixement. Un cop establerta una bona relació personal, haurem fixat les condicions d'una veritable acció educativa.

Formar un grup subjecte visible

Fent grups prefixats o deixant que les agrupacions quallin de manera més natural, tal com es va fer en l'experiència que hem considerat, ningú no dubta de la força educativa del grup d'iguals. Un dinamisme que de cap manera podem menystenir ni oblidar. Per formar grups sembla que s'han de complir dues condicions: que hi hagi possibilitats d'establir relacions entre els iguals no competitives ni agressives i que hi hagi oportunitats per realitzar activitats cooperatives. Activitats que impliquin els membres del grup en un projecte comú, que puguin conduir per si mateixos i del qual n'obtinguin reconeixement social. Quan es donen aquestes condicions, el grup està en disposició de ser una força educativa que actua sobre cada un dels seus membres.

Impulsar la participació activa

Totes les experiències educatives han d'equilibrar el paper de conducció ineludible dels educadors amb la participació real —no simulada— dels joves. D'altra banda, es tracta també de limitar les ofertes més o menys educatives basades en el consum d'experiències. Ni sobreprotecció o autoritarisme dels adults, ni compra d'estímul sense

límit. Cal una pedagogia de la participació que doni als nois i les noies la possibilitat d'opinar, pensar, decidir i realitzar allò que considerin més oportú. I fer-ho a vegades en el marc de propostes que ofereixin els adults i a vegades ideant ells mateixos les accions que vulguin desenvolupar.

Preveure activitats i projectes

Tant les persones com els grups maduren i es desenvolupen gràcies a les activitats en què participen. Una bona activitat ha de fomentar valors com ara la iniciativa, la creativitat, la relació, el servei, la cooperació, la descoberta de nous interessos i la responsabilitat, entre d'altres. En experiències de llarga durada, hi trobem diferents tipus d'activitat: les quotidianes —que es realitzen cada dia o cada setmana—, les periòdiques —que es fan poques vegades l'any, o una sola vegada—, i les extraordinàries —que normalment es produeixen una sola vegada en tot un procés educatiu. Des d'una altra perspectiva, les activitats poden ser més o menys complexes i més o menys significatives pel desenvolupament de les persones i els grups. La complexitat té a veure amb la diversitat d'elements implicats i amb la forma de projecte que solen prendre. La significació ens parla de la rellevància de l'activitat amb relació al moment personal dels participants.

Fomentar el servei als altres i a la comunitat

De la mateixa manera que tantes vegades hem dit amb raó que l'educació té en el diàleg i en l'autoconeixement les forces bàsiques per a la construcció personal, cal no oblidar que el servei als altres i a la comunitat és també un d'aquests dinatismes formatius essencials. És bàsic en la mesura que ajuda a sortir d'un mateix, a obrir-se als altres, a fer alguna cosa per a ells, a generar reconeixement, a desenvolupar sentiment de pertinença a la comunitat i a implantar la idea de ciutadania. A més, els joves poden viure la realització del servei com un repte, una diversió i una oportunitat d'aprenentatge.

Treballar per vincular-se a l'entorn

Una bon procés educatiu no pot fer-se d'esquena a l'entorn en què es realitza. Primer, perquè cap institució en solitari pot culminar amb plenes garanties la major part de les activitats formatives que desenvolupa. Aprofitar les sinèrgies és avui quasi una obligació pedagògica. Però, en segon lloc, perquè s'educa els joves per adaptar-se críticament a l'entorn i, en conseqüència, sembla un mal inici separar-se'n just quan s'aprèn a formar-ne part. En el cas que hem analitzat, la majoria de les activitats van requerir relacionar-se amb persones i institucions amb les quals normalment els joves no tenien contacte, i això va representar una experiència clara d'obertura. A més, fer coses a l'interior d'un projecte social dóna una finalitat real a tot allò que es realitza i provoca sentiments d'utilitat, pertinença, reconeixement i autoestima.

Propiciar ocasions per estar junts i parlar

En situacions educatives informals és necessari proporcionar als joves oportunitats per compartir temps amb els adults i els iguals, i per destinar-lo a estar plegats parlant de les infinites coses que poden sortir en una conversa quotidiana. Una conversa en què els educadors busquen una participació discreta però activa. A més de satisfer el desig de compartir temps amb els iguals, una necessitat tan pròpia d'aquesta edat, aquest temps de diàleg compartit és una ocasió que els educadors no poden menysprear amb vista a tractar temes de relleu per als joves. Les converses informals són moments per compartir informació i, sobretot, per elaborar maneres de veure el món i de veure's a ells mateixos a través de l'intercanvi de punts de vista.

Afavorir la immersió i la interiorització de valors

A través de la participació en cada un dels moments del procés formatiu, els educadors mobilitzen dos mecanismes complementaris: la immersió i la interiorització de valors. Per immersió entenem la inevitable encarnació de valors que han de tenir els joves durant el procés de dur a terme les diferents activitats. És a dir, si les activitats estan ben pensades invitaran a viure segons uns valors a tots aquells que participin en la seva realització, i tot posant-los en pràctica els aniran fixant en hàbits. En certa manera podem dir que, com els esportistes, per entrenament s'aprenen molts comportaments valuosos. Però aquests hàbits de valors no quedaran ben arrelats ni tindran tot el sentit personal que requereixen si no són a més interioritzats pels joves. És a dir, si no arriben a fer-los seus a través de l'afecte i la reflexió. Cal arribar a apreciar els valors i cal tenir bones raons per posar-los en pràctica. En cas contrari, no podran dir que els hagin après de manera plena, no podran dir que els hagin interioritzat.

Aprenentatge servei

A l'inici d'aquest treball dèiem que un jove en risc és una persona amb capacitats, però que ha perdut la disposició a mirar els altres, a fer projectes i a reflexionar. Quan fallen mecanismes antropològics tan bàsics per als éssers humans, apareixen inevitablement problemes. Tot el que hem vist en l'experiència del Centre Obert d'Adsis al Carmel és un intent de restaurar l'obertura als altres i la capacitat de projectar el futur.

Malgrat tot, en aquest apartat final voldria fer referència a un aspecte en particular del sistema pedagògic que s'ha posat en joc al Centre Obert: l'aprenentatge servei. Certament hem citat el servei als altres i a la comunitat com un element pedagògic important del sistema descrit. Però val la pena destacar el seu paper essencial en la mesura que condensa de manera immillorable el treball a favor de l'obertura, de la capacitat de projectar i de reflexionar.

Servir els altres i la comunitat és una acció que comporta obertura als altres, almenys a tres nivells: en la mesura en què és una acció solidària, en la mesura en què comporta cooperació entre iguals i en la mesura en què demana coordinació amb diverses entitats i persones de l'entorn. Els tres nivells han estat presents en la nostra experiència.

Servir els altres i la comunitat és una acció orientada a reforçar la capacitat de projectar, almenys també per tres coses: perquè implica imaginar uns objectius, perquè obliga a projectar un conjunt d'accions que ens permetin arribar-hi i, finalment, perquè requereix ser capaç de dur a terme les accions previstes i avaluar-ne els resultats. Els tres aspectes han estat presents també en la nostra experiència.

Finalment, servir els altres i la comunitat és una acció que afavoreix la reflexió en la mesura que durant tot el procés es desenvolupen activitats d'avaluació de les tasques que s'estan realitzant. Una avaluació que a més de facilitar la millora i el redreçament de l'activitat, permet fer-se conscient del sentit que té per a cada un dels seus protagonistes. En síntesi, ajuda a reconduir el treball i adonar-se del valor que adquireix en el creixement dels participants. Per tot plegat, podem concloure que l'aprenentatge servei és un mètode útil per a afavorir l'obertura als altres, la capacitat de mirar el futur com un espai de projectes i la decisió per mirar-se a sí mateix i a l'entorn amb voluntat de pensar-hi críticament.